

GONDOLATOK A NÉMET DIKTATÚRÁRÓL

ANÉMET BIRODALMAT közel másfél esztendeje a weimári alkotmány 48-ik szakasza alapján kormányozzák. Ha az ország rendje és nyugalma követeli, mondja az alkotmány, akkor a birodalmi elnök a törvényt átmenetileg rendeletekkel helyettesítheti. Mindenkor azonban csak a rend és a nyugalom fenntartására. Viszont a birodalmi gyűlésnek (a Reichstagnak) jogában áll a szükségrendeletet, amelyeket mindenkor rögtön tudatni kell vele, egyszerű szótöbbséggel érvényen kívül helyezni. Amikor Weimárban a nemzetgyűlés a republikánus alkotmányt megalkotta, természetesen gondolt arra a lehetőségre is, hogy belső vagy külső bonyodalmak, háborús zavarok, vagy zavargások gyors cselekvésre kötelezhetik a kormányt. Minden ilyen esetben nehéz bevárni, amíg a törvényhozás megadja a kormánynak a felhatalmazást a kivételes intézkedések elrendelésére. Ez a magyarázata az alkotmány 48-ik szakaszának. Arra a lehetőségre azonban, hogy valaha e szakasz alapján hónapokig, talán esztendőig szükséges lesz majd a birodalom sorsát igazgatni, nem gondolt senki. Az új alkotmányból sohasem virulhat ki a diktatúra, mondták Weimárban és mégis úgy történt.

Az út a diktatúráig kivételesen majdnem egyenes volt. Szinte úgy tetszett, hogy nem is történhetett másként. A pártokra szakadt birodalmi gyűlésen a Brüning-kormány megalakulásakor csak egy többségi lehetőség volt: a nagy koalíció, vagyis a bal- és a középpártok egyesülése a kormány támogatására. Ez a nagy koalíció azonban, amelynek utolsó kancellárja a szocialista Müller Hermann volt, épp akkor bukott meg belső egyenetlenkedése miatt. Feltámasztására tehát nem lehetett gondolni és az új Brüning-kormány, amely tisztán a polgári középpártokra támaszkodott, nyilván ellene is irányult, bár csak akkor számíthatott hosszabb nyugalomra, ha balról a szocialisták és jobbról a német nemzeti párt támogatják, vagy legalább is megtűrik. Ez a számítás nem bizonyult helyesnek, a többség leszavazta a kormányt, amire Hindenburg és Brüning 1930 nyarán feloszlatták a parlamentet és új választást rendeltek el. Az új választások 1930 szeptemberében azután felduzzasztották a Hitler-pártot és a Reichstag pártviszonyai még jobban megromlottak. A jobboldal jelentősen megszaporodott, a középpártok, a centrumot kivéve, majd minden befolyásukat elveszítették, a birodalmi gyűlés teljesen munkaképtelenné vált és a kormány két malomkő közé került, balról a szocialisták, jobbról pedig az úgynevezett nemzeti ellenzék (Hitler és Hugenberg pártjai) fenyegették a létét. Parlamentáris szempontból helyzete tarthatatlan volt, még

sem mondhatott le, mert nem akadt volna politikai okokból elfogadható utóda. Egy szocialista, vagy egy Hitler párti kancellár csak polgárháborúba és anyagi helyzetének teljes romlásába vezették volna a nemzetet. De az események sem engedték Brüning kancellárt távozni. Az anyagi bajok fokozódása, a pénzügyi viszonyok rosszabbodása, a külföld megvont bizalmából fakadó bonyodalmak, a reparációs kérdések egész terjedelmében való felvetése és a belpolitikai harcok arra kényszerítették, hogy gyors egymásutánban a szükségrendeletek egész sorát bocsássa ki, amelyek a birodalom belső életének egészen új képet adtak. Hogy e rendeletek nem voltak alkotmányellenesek, Hindenburg aláírása beszédesen bizonyította. Az a feltevés, hogy az Utolsó választások Hitlerek részleges győzelme következtében Brüning ellen ütöttek ki, bizonyos tekintetben téves volt, mert éppen a nemzeti szocialisták megnövekedéséből következett, hogy Brüning maradt és hogy uralmát kénytelen volt az alkotmány 48-ik szakaszára berendezni. Mert az új választások óta, hogy Hitler uralomra jutását megakadályozzák, a szocialisták taktikából nyíltan támogatják a Brüning-kormányt, nincs kifogásuk a Reichstag szapora szünetelése ellen, nem engedik a kormányt megbuktatni és belenyugodtak a szükség szülte diktatúrába is. A Reichstag 1930 szeptembere óta csak elméletben él, jelentős munkát non végzett, bár a honatyák fizetésüket tovább is felveszik.

Így született meg a törvényes diktatúra, hisz a weimári alkotmány teljes érvényében fennáll és alkotmányosértés egy irányban sem történt. Az alkotmány összes tényezői működnek, bár összmunkásságuk eredménye mégis csak a kivételes 48-ik szakasz alkalmazása tehát a nem is leplezett diktatúra. A Brüning vezette kormány hatalma korlátlan, még a birodalmi gyűlés újabb ülészaka sem fogja tudni — ha ugyan akarni fogja — az eddigi szükségrendeleteket érvényen kívül helyezni, mert azok lényegesebb része már belevésődött a nemzet életébe...

A német azonban nem beszél diktatúráról. Nem tagadja, de nem is állítja, hogy benne él. Mert ha a birodalmat szükségrendeletekkel kormányozzák is, már a szövetezett államok saját parlamentjei (a Landtagok) legalább részben* tovább dolgoznak, törvényeket hoznak, kormányokat is buktatnak és belső életüket, úgy ahogy, maguk szabályozzák. Poroszországban, Bajorországban, Württembergben, Szászországban, Braunschweigban, Hamburgban és Brémában és még egy sereg apró államban az országos parlamentek életében alig állott be változás. A birodalom tehát egészen más képet nyújt, mint egyes részei, az egyik oldalon a kivételes hatalom, a másikon látszólag a teljes alkotmányosság uralkodik. A valójában azonban egészen más a helyzet. A még mutatkozó alkotmányos játékot ugyanis teljesen háttérbe szorították a diktatúrából folyó szükségrendeletek. A birodalmi, általános kötelező szükségrendeletek természetesen megszünték a szövetezett államok külön szükségrendeletek. Mégpedig ugyancsak a weimári alkotmány 48-ik szakasza alapján. Miután a birodalmi kormány nem volt abban a helyzetben, hogy a közigazgatás és a pénzügyi szervezkedés minden ágát a berlini központból szabályozza, felhatalmazta a szövetezett kormányokat, hogy azok ismét újabb szükség-

rendeletekkel rendezzék a saját háztartásukat. Kivételes adók, fizetés-csökkenések, új takarékosági intézkedések kerültek ilyformán a Landtagok elkerülésével végrehajtásra. A gyors egymásutánban kihirdetett rendeletek azután mélyen belevágtak a nemzet életébe és áttörték az alkotmány korlátait is. Íme két példa, egy komoly és egy — mulatságos a sok száz közül. A porosz kormány megváltoztatta a választási törvényt, csökkentette képviselői számát, a thüringiai kormány pedig, hogy pénzügyi bajain segítsen, elrendelte, hogy végrehajtani ellene nem lehet. Ha nem fizet, perelni ugyan szabad, de az ítélet végrehajtására nem kerülhet a sor. A szövetségi államok külön parlamentjeinek a birodalmi kormány engedélyével kibocsátott szükségrendeletekhez mi közülük sincs, azoknak ellenőrző hatalma a Reichstag volna.

Az utolsó két esztendőben különben a Landtagok hatalma és politikai befolyása más tekintetben is erősen megcsappant. Az időközi választások útján egyes Landtagokban megszorodtak a Hitlerpártiak és bár két esetet kivéve nem oly mértékben, hogy uralomra juthattak volna, de már pusztán létük megzavarta a népképviselők normális munkáját. Nemzeti szocialisták és a velük egy irányban haladó német nemzeti pártiak több államban megbuktatták az uralkodó kormányt, de mert az egyenetlenkedő parlament képtelen volt új minisztereket választani, megmaradt a régi, mint ügyvezető kormány, ami azt jelenti, hogy most már úgyszólván a parlamenttől függetlenül dolgozhat, mert hiszen nem a maga hibájából vagy akaratából marad meg a helyén. Így dolgoznak akaratlanul együtt baloldali kormányok a jobboldaltól uralt parlamenttel és megfordítva, minden kilátás nélkül a helyzet változására. Az apró Landtagok alkonyát rendkívül könnyű szemlélni megmagyarázni. A jobb- és baloldali csoportok és koalíciók között és fölött lebegnek a kommunisták. Kormányt bukítani segedelmiükkel lehet, de kormányalakításra velük nem kerülhet a sor. Kivételek Braunschweig, ott a jobb- és baloldali pártoknak egyenlő számú szavazatuk van, a döntés mindenkor az egyetlenegy demokrata képviselő kezében nyugszik. Jaj a parlamentnek, ha a demokrata tanügyi tanácsos beteg vagy haragszik, vagy ha tetteivel tényező kíván lenni! A birodalmi kormánynak azonban nincs joga beleavatkozni a szövetségi államok saját külön életébe. Ha itt-ott ebben a keretben ellentétek merülnek fel, természetesen nagyrészt politikai okokból, rendszerint könnyen sikerül a nehézségeket elhárítani. Mert a központi kormánynak természetesen nagyobb a hatalma és ami a lényeges, ő őrzi és osztja szét a birodalom bevételeit. A háború előtt, nem egyszer Bismarck nagy fájdalmára, a birodalom a szövetségi államok kosztosa volt, az adókat az egyes államok szedték be és csak a köteles részt juttatták Berlinbe, a háború óta azonban minden pénz a birodalom pénztárába foly be, a szövetségi államokból egyszerű kosztosok lettek. A pénz pedig engedelmességre tanít.

A diktatúra külső képe szóval nem egy ellentmondást mutat. Mindent egybevetve azonban nem működik rosszabbul, mintha a Reichstag megpróbálna valóban nemzetfenntartó munkát végezni. Sőt kérdéses, vajjon e zavaros időkben a miniszteri tanács, amely a

központi parlamentet úgyszólván helyettesíti, nem végez-e üdvösebb munkát, mint a pártokra szakadt Reichstag, amely már nem tudja a nemzet egyetemét képviselni? Nagyobb bajnak látszik, hogy éppen e kivételes időkben, amikor a németiség élethalálharcát vívja, tisztán taktikai okokból nincs életképes népképviselése. A nép szenved, ezer anyagi gondokkal küzd, minden tizenkettedik német munkanélküli, a világ telve van politikai és gazdasági problémákkal, amelyek nagyrészt a németiség bőrére mennek és a Reichstag rendszerint pihen és szünetel. A birodalmi gyűlés sohasem volt népszerű, hatalma és befolyása a republikában egyre csak csökkent, és most már kezdenek komoly voltában kételkedni. Már régóta kizárólag a párttaktika uralkodik életében, de a pártérdekeknek előtérbe való nyomulása sohasem volt oly bántó, mint az utolsó esztendőben. A jövő események talán egy vagy más tekintetben enyhíthetik e pesszimista felfogást. A német nép láthatóan megelégedte népképviselétének pártos harcaival. Lassan a középpártok szétmorzsolódnak és egy-két új választás után a parlamentben előreláthatóan csak négy párt fog maradni: a nemzeti szocialista Hitler-párt függelékével, a német nemzeti Hugenberg-párttal, a szocialisták, a centrum és a kommunisták. Brüning pártjának, a centrumnak még akkor is kivételesen nagy lesz a hatalma, mert sem a Hitler-párt, sem a szocialisták nem kormányozhatnak ellene. A centrum-párt pedig már megmutatta, hogy a változott viszonyoknak megfelelően tud jobbra is és balra is kormányozni. Marx kancellár utolsó két kabinetjének egyike jobboldali, a másika pedig baloldali volt.

A német közvélemény csak úgy fest, mint a népképviselő. December közepétől január elejéig egy szükségrendelet útját vágta ugyan minden pártmegnyilatkozásnak, de most újból megindult a végtelen szóáradat, ezerszeres megismétlése a pártprogramoknak, és ha a kommunisták meg a nemzeti szocialisták mindennapos véres verekedése nem zavarná a köznyugalmat, a németiség is napirendre térne könnyen e közmegnyilatkozások felett. Annyival is inkább, mert a sajtó, felette csekély kivétellel, szintén csak a pártokat szolgálja és az ellenfelek életnyilvánulásairól alig vesz tudomást, úgy hogy a jámbor olvasó tiszta képet alkotni a belpolitika mozgalmairól alig tud. A diktatúra ugyan nem változtatott e tényeken, mégis a maga képére formálta a közvélemény küzdelmeit. A nyilvános népgyűléseket, fokép a felvonulásokat betiltotta, a zárt helyiségekben tartott pártgyűléseket pedig a legnagyobb szigorral ellenőrizteti. A rendőrség a bejelentéssel kapcsolatosan a napirendet felülbírálja és minden eltérést attól lehetlenné tesz. Ha a rendőrség joggal és okkal, vagy akár a nélkül attól tart, hogy a pártgyűlés előre bejelentett szónoka, talán felhasználva a jó alkalmat, messze elkalandozhatna a tárgytól, akkor megengedi ugyan a gyűlést, de non engedi, hogy a kiválasztott szónok beszéljen. Ezt a tilalmat megpróbálták több módon, például gramofonlemezek felhasználásával is megkerülni, de nem sikerült. Tehát a szónokok beszélnek és a nagy munkanélküliség következtében egyre nő a gyülekezetek hallgatósága, terjednek a radikális áramlatok, táboraik szaporodnak, szükségrendelet, amely nem ad egyúttal kenyeret és munkát,

nem segít e bajon. Az izgató szó, ha mérsékeltbben hangzik is, a mai gazdasági viszonyok között nem marad hatástalan.

A kormány figyelme tehát kétszeresen a sajtó felé fordult és az egyre szaporodó szükségrendeletek tagadhatatlanul erős korlátokba szorították a sajtószabadságot. A kormány ma már a saját hatalmából elnyomhat minden sajtómegnyilatkozást, amely neki nem tetszik. A sajtószabadság védőbástyáit rendkívül könnyű is volt sorra lebontani, mert a radikális sajtó jobbról és balról visszaélt nem egyszer a törvény garantálta jogokkal. Németországban azonban valami új is történt e téren. Nem az a meglepő, hogy minden újságot, amely valótlan, izgató, vagy alkotmányellenes cikkeket közöl, rövidebb-hosszabb időre be lehet tiltani. De új az, hogy a hírlapoknak kötelességük minden hivatalos megnyilatkozást, cáfolatot vagy kritikát, tekintet nélkül azok terjedelmére, közzétenni. £ rendelet értelmében például a porosz kormány az utolsó népszavazás előtt kötelezte az ország minden újságját, hogy az első oldalon vezércikk helyett kinyomassa — a kormány agitációs felhívását. Egy szép reggelen kormánypárti lett minden újság, az olvasója megdörzsölte a szemét, íme az újságja egyszerre dicsóít mindent, amit még tegnap és mindenkor hevesen korholt. A közel hatszáz hírlap között csak kettő akadt, amely az első pillanatban már védekezni tudott, egy berlini, amely rögtön harcot hirdetett a saját rákényszerített vezércikke ellen és egy bochumi, amely a vezércikk fölé ezt nyomatta: felsőbb rendeletre... Bár akkor Hindenburg közbeléptére a rendeletet legalább annyira megváltoztatták, hogy hasonló eset többé be nem következhet, a rendelet többi része változatlanul fennmaradt. Sőt a helyzet a sajtószabadságot illetően csak rosszabbodott. Ma a köznyugalom fenntartásának címe alatt minden újságot be lehet tiltani. Mit használ, ha a birodalmi törvényszék Lipcsében később, legtöbbször a betiltás határidejének lejártá után kimondja, hogy a lapot törvényellenesen szüneteltették? A kártérítési per talán jöváteheti az anyagi kár egy töredékét, de nem pótolhatja az erkölcsi veszteséget. És mit használ, ha az egyetlen nemzeti szocialista belügyi miniszter Braunschweigban a szükségrendeletet a kormányttámogató sajtó ellen fordítja és betilt újságokat, amelyek minden izgató szót kerülnek? Tény marad, hogy minden nagyobb politikai fordulónál a szükségrendeletek áldozatai lehetnek az újságok, amelyek az ellenzék érdekeit keményebb szavakkal próbálják képviselni. Miután zavarják a csendet és rendet, betiltják őket. A komoly német sajtó érzi és tudja, hogy a sajtószabadságot a respublica másként kívánta megalapításakor kezelni. De mert mindén szava védelméül szolgálna a radikális sajtónak, inkább hallgat. Csak konstatálja időről-időre, hogy a közvélemény vezetésére egészen más eszközök szükségesek, mint a nem tetsző újságok betiltása. E tiltakozások azonban felette csendesek és visszhangjuk alig akad.

Mi maradt még meg a közvéleményből...? Plakátok, de azoknak sem szabad holmi izgató jelszavakat tartalmazni. Azután brosrák, amennyiben hangjuk és tartalmuk megfelel a mérsékelt, minden szenvedélytől mentes kritikának. És végül itt volna a színház, amely már csak azért is a közvélemény rovatába tartozik, mert már esztendőik

óta fáradoznak Németországban a politikai színház megteremtésével. A kommunista kísérletek sorra buktak, mert sok pénzbe kerültek, tényleges eredmény nélkül. Egy fiatal német, Piscator, hatalmas kapitalisták (!) pénzével keltette fel leginkább a közérdeklődést, de be kellett szüntetnie színházát, mert a bolsevista jelszavaknak egyszerű belehamisítása különben hatásos drámai darabokba, unalmassá lett. Piscator azonban még a szükségrendeletek uralma előtt bukott meg és ami utána következett, rossz utánzat volt. A nemzeti szocialisták próbálkozásai sem végződtek jobb eredménnyel. A vörös színház csak úgy megbukott, mint az övék. Most a szükségrendeletek módot adtak a rendőrségnek, hogy bizonyos cenzúrát gyakoroljon az alkotmányban lefektetett teljes színpadi szabadság megkerülésével. Mert a színháznak sem szabad a köznyugalmat zavarnia, a színpad sem hirdethet még burkolt formában sem jelszavakat, amelyek alkalmasak volnának a politikai szenvedelmeket fűteni. A rendőrség megjelenik a főpróbán, meghallgatja az előadásokat és az igazgatónak, ha nem akarja színházát bezárni, más útja alig van, mint a rendőrség követelte változtatásokat a szövegben teljesíteni. Mindennek természetesen a művészethez kevés a köze és a színházaknak, amelyek megmaradtak régi útjaikon, nincs is okuk a panaszra. A közszemérem védelme nem játszik szerepet, hiszen színházi cenzúra nincs. De a Németországban teljesen fejletlen politikai szatíra sem mer megnyilatkozni, mert csak kevesen vannak, akik örömeiket lelik a rendőrséggel való konfliktusokban. Nagyobb baj eddig a színházaknál nem is történt. A filmnél más a helyzet. A filmcenzúra már eleve is megakadályozhat minden kísérletet, mélynek célja az, hogy az eddig semleges ipart a politika szolgálatába tolja. De a szocialistáknak és a kommunistáknak vannak hangos filmjeik, melyeket a szorosabb pártgyűléseken szoktak megszólaltatni. Amennyiben e gyűléseket csak a tagsági könyvvel szabad látogatni, a cenzúrának nem volna helye, de manapság a rendőrség csak oly filmek bemutatását engedi meg zárt társaságban is, amelyeket a cenzúra legalább is látott. Tehát betiltották a vörös filmek mutogatását is és a csendes harc azzal végződött, hogy a pártfilmek izgató jeleneteit és kiszólásait törölték. A kormány valóban elérte, nem is került jelentősebb küzdelembe, hogy a teljes nyilvánosság cenzúrája alatt áll. Ez a cenzúra kétség kívül nem bántó, amíg a kritika nem túloz. Viszont erősen sújtja azokat, akik a régi időket összetévesztik a mai viszonyokkal. A radikális sajtó a szélső jobbról, vagy a szélső balról idejét, erejét és pénzét arra pazarolja, hogy egyre újabb módokat és utakat keressen meg nem engedett agitációjára. De minden küzdelem hiábavaló, a kivételes hatalom az erősebb...

Amit a diktatúra a pénzügyek szanálására, az állami háztartás egyensúlyának helyreállítására tett, részben ismert külföldi példák után indult, részben pedig újításaival most a külföldnek például szolgál. Hogy elvett a hivatalnokoktól mindent, amit a jobb időkben két kézzel adott, érthető, mert a fix fizetések leszállítása a legismertebb takarékosági jelszavak közé tartozik. Az adók kiépítése, a közvetett adók emelése sem újítás, de ma már minden jelentőség nélküli próbálkozás, mert sem a régi adók emelésével, sem új adókkal nem lehet többé

a bevételeket szaporítani. Maradtak azonban bizonyos pontok Brüning szükségrendeleteiben, melyek azért nevezetesek, mert kíméletlenül félretolták a törvényekben gyökerező magánjogokat, amelyeket eddig szentségnek tartottak, a háborút kivéve, mindenkor és mindenhol. A szerződésekben lekötött rendkívül magas kamatlábakon átgázolt Brüning, leszállította azokat a mai viszonyoknak megfelelő normális magasságba és a terhek általános csökkentése fejében rendelté emelte a nem jogosulatlan követelést, hogy az életet olcsóbbá kell tenni» Programja e részének keresztülvitelére külön kormánybiztost nevezett ki, akinek nagyon is messzemenő felhatalmazása van mindazok ellen könyörtelenül fellépni, akik még non értették meg, hogy az államnak nemcsak az a feladata, hogy adókat szedjen, nemcsak az a kötelessége, hogy a törvényeket megtartassa úgy a kapitalista-, mint a proletárvilággal, hanem az is, hogy a tömeg megélhetéséről gondoskodjék. A házbérek leszállítása már megtörtént, a városi közüzemeket máris kötelezték, hogy áraikból engedjenek, az ipari kartellek lassan szétesnek, a szabadverseny, amely az olcsóság egyik előfeltétele, kezdi éreztetni hatását, milliók sejtik immár, hogy a szükségrendeletekből új élet fakad, nem oly bőséges, mint valaha volt, de — tűrhető. Persze a munkanélküliek segítése még egyre növekedő kiadásokat okoz, a közeli hetekben kétségkívül már hat millió lesz a számuk és mert minden pénzt e célra kiadni nem lehet, bizonyos megszorítások szükségesek voltak e téren is. De azért még senkinek sem kell a német birodalomban éhenhalnia. Még sohasem volt az államnak oly nagy jelentősége és oly nagy hatalma, mint ezekben az időkben. A különleges gazdasági viszonyok arra kényszerítették a kormányt, hogy két nagy bankot (Danat és Dresdner Bank) mentse meg a bukástól, a birodalom most úgyszólván tulajdonosa két nagy német banknak és a kezében nyugszik a pénzpiac vezetése. A Nordwolle részvénytársaság bukása, ami kerek 200 millió márkájába került a nemzetközi pénzpiacnak, viszont a kormányt arra kötelezte, hogy mélyen belenyúljon a kapitalista világba és letörje annak kinövéseit, lényegesen újra szabályozva a vezető igazgatósági és a felügyelőbizottsági tagok kötelességét. De a munkások is érzik az új hatalom kezét, hisz megkérdésük nélkül szállították le bérüket és nyirbálták meg, a szükségtől kényszerítve, messzemenő munkásvédő jogukat.

Bármerre tekintünk is a közéletben, a szükségrendeletek átalakító, reformáló és egyben nyugtalanító jelenségeivel találkozunk. Ha minden érdeket nem is lehet kielégíteni, ha most mindenkinek közösen kell is szenvednie a rossz idők miatt, mégis az állam fenntartásának az érdeke nyomult a homloktérbe. Kétszeresen érzi az új helyzetet, aki nem érti meg, hogy most az államok önfenntartási harcáról van a szó s e küzdelemben az állam és nemzet között különbséget tenni nem lehet. Ez a harc, ha nem is az utolsó, de végeredményében mégis csak a nemzeti és állami lét újabb megalapozásával végződhet. Ez okból nem is fontos, hogy meddig tart. De ameddig tart, minden honfinak helye a gáton van. A külső politikát a szükségrendeletek csak megtámasztják. Mutatják, hogy otthon a németiség léte fenntartásáért kétségbeesett küzdelmet folytat és bizo-

nyitják az állam felfogását, hogy reparációkra nincs többé pénz. A belső és külső politika összefonódik, egybefolyik a nagy pénzügyi problémákban, amelyek fölött a nemzetközi konferenciák fognak dönteni. Brüning diktatúrákísérlete csak akkor sikerülhet, ha a bel- és a külföldi politikában egyformán megállja a helyét. Lehetetlen, hogy minden problémát megoldjon, de az is lehetetlen, hogy az egyik téren bukják, a másikon pedig győzzön. Reparádók és nemzeti szanálás, lefegyverzés és a német parlamentarizmus helyreállítása semmiképpen sem választhatók el egymástól. És ha Brüning távoznék bármely okból is, utódjának folytatnia kellene harcát...

Hogyan fest ez a kancellár, aki egyszerre, majd minden átmenet nélkül került a német állam élére és nagy államférfiúnak bizonyult? Ebert és Stresemann után, Hindenburgot nem említve, Brüning következik. A katolikus néppárt, a centrum hozta őt a parlamentbe, nem azért, mert könyökével iparkodott a mandátumot kiérdemelni, hanem mert képzettsége, közéleti tevékenysége a párt vezetőiben fölkelte a reményt, hogy a népképviselőben is meg fogja állani a helyét. Mint a katolikus munkásmozgalmak egyik kiváló ismerője és mint pénzügyi szakember kétségkívül gyorsan a miniszteri székbe került volna. Egészen más történt. A nagy koalíció utolsó bukása után erőteljes kezű államférfiút keresett Hindenburg a kancellári székbe, oly politikust, aki nem ijed meg nemzete érdekében a kivételes rendszabályoktól sem. Minden szem Brüning felé fordult és a birodalmi elnök minden habozás nélkül őt bízta meg az új kormány alakításával. Brüning végigküzdötte a háborút, a frontokon harcolt, nem kereste, de nem is félt a haláltól, és az első volt a kötelességteljesítés terén. Talán úgy gondolta, hogy most újból háború van, ha más fegyverekkel is, a marsall hívta, tehát ment és két nap alatt megalakítva kormányát, bevonult Bismarck palotájába. Ott dolgozik azóta, el lehet róla mondani, az éjszakát is nappallá téve. Ha non is ő csinál mindent, ami lehetetlenség volna, de kezén megy keresztül minden fontosabb ügyirat, ő beszél és állapítja meg szükségrendeletei szövegét, ő vele dolgozzák át a referensek a reformok anyagát, ő tanácskozik a nap minden órájában, sokszor a hajnali órákban is mindazokkal, akik tőle várnak valamit, tanácsot, segédelmet, irányítást, vagy jó ég tudja mit. Mert Brüning ma minden; vannak ugyan felelős miniszterei, de a felelősséget ő maga viseli mindenért és elsősorban összes szükségrendeleteiért. Nem azért diktátor, mert kereste a hatalom ez összpontosítását, hanem mert az események kényszerítették a hatalmat szinte egyedül vezetni. Nem népszerű, hogy is lehetne, hisz terheket rak kötelességből nemzete vállaira, de úgy tetszik, nem is keresi a népszerűséget, amelynek Bismarck is csak ritkán volt részese. De azért, és ez éppen nagy tehetségének egyik következménye, mindenfelé közös az érzés, hogy ezekben a napokban a német nép soraiban hasztalan keresnének egy második Brüninget.

Jó szónok és talán még jobb diplomata. Londonban, Párizsban és Rómában alkalma volt nemzete nevében Európa vezető államférfiaival tanácskozni és ha e tárgyalások praktikus eredményei talán csak most fognak mutatkozni, bizonyos, hogy a messze külföldön is

azt a hitet keltette, hogy nagy éleslátással, nem mindennapos tudással és meleg nemzeti érzéssel szolgálja hazáját. Amikor Párizsban a pénzügyi segítséggel kapcsolatos politikai követeléseket visszautasította, a helyzet magaslatán állott, mint Hindenburg bizalmi embere nem is cselekedhetett másként, bár más taktikával többet érhetett volna el. Hibái is ismeretesek. Elsősorban, hogy túlságosan ragaszkodik munkatársaihoz, hisz Curtiust, aki a politikailag nem éppen szerencsés osztrák-német vámúnió tervét képviselte, csak akkor bocsátotta el, amikor nyilvánvaló volt, hogy az éppen összeülő Reichstag bizalmatlanságot fog szavazni Stresemann utódjának. Azután lassan érleli meg elhatározásait, ami talán érthető, hiszen rendeletei rendkívül messzemenőek, de talán néha káros is az időtölő fontolgatás, amikor a kapukat már döngeti a gyenge kéz politikájának minden következtése. És végül jön a legnagyobb vád: hogy szinte elzárkózik a közvélemény elől, dolgozószobája és a nagy német világ között nincs mi összefüggés sem, a tömeg alig ismeri, jobb volna, ha mindenfelé látnák, hallanák és ismernék. Kétségtől van igazság eme vádban, mégis meg kell gondolni, hogy a rettenetesen sok munka, amely Brüning vállain nyugszik, szinte lehetetlenné teszi, hogy a közéletben többet forgolódjék. (5 nem ismer ellenfelet, minden német a barátja, eljárhatna mindenféle pártgyűlésbe, beszélhetne mindenfelé, mert nem képvisel egyoldalú pártpolitikát. Persze most védi a rendszerét, védi szükségrendeleteit, védi a németséget, amennyiben a múlt hibáit elismeri és azok mellőzésével próbál egy új Németországot teremteni. Lehet őt szeretni, lehet gyűlölni, de meggyőződésének tisztaságában ki sem kételkedhetik. Bizonyára ő is látja a hazáját környező nagy veszedelmeket, látja a radikális mozgalmak térfoglalását és jól tudja, hogy mi következik, ha kísérlete kudarcot vallana. De úgy tetszik, hogy a saját erején és tudásán kívül rendületlenül bízik az isteni gondviselésben is, amely a németséget voltaképpen még sohasem hagyta el.

Brüning diktatúrája a világ politikáját most uraló nagy problémák megoldásával szinte automatikusan fog végetérni. A történelem bizonyára meg fogja örökíteni róla, hogy bölcs mérséklettel iparkodott az eszközöket megválogatni, a melyek alkalmasnak látszottak legalább is a gazdasági és a pénzügyi bajokon segíteni. Hogy a külső politikában sikerül-e neki a francia-német ellentétek áthidalásával a világ pénzpiacának bizalmát visszaszerezni és Németország ipara és kereskedelme számára új utakat tömi, a közeli jövő kérdése. Egészen bizonyos azonban, hogy a belső politikában a legnagyobb problémát, a marxizmus elleni harcot, eldöntetlenül fogja hagyni. A nemzeti szocialisták választási győzelmeinek egész sora mutatja, hogy a nép többsége — a szocializmus további térfoglalása ellen van. Több mint tíz esztendőn keresztül a szocialisták, mint a Reichstag legnagyobb pártja, vezető szerepet játszottak a respublikában. Valódi államférfid csak kettő találkozott soraikban. Ebert, az első birodalmi elnök és Braun, Poroszország miniszterelnöke, akiről legalább is el kell mondani, hogy ritka eréllyel képviseli nem a marxista, hanem a tisztán szocialista hatalmi törekvéseket. E két férfiú mellett és körül dühöng a középszerűség, ami nem volna még a legnagyobb baj, de már nem-

zed szerencsétlenség, hogy egész sereg élősködő értette a módját, mint lehet az elvtársi polcot arra használni, hogy a semmittevésből jómódot, sőt gazdagságot faragjanak a maguk számára. Aki Berlin közigazgatásának panamaperét, a Sklarek-pert olvassa, nap-nap után bizonyítva látja, hogy számos szocialista a párt hátán és bőrén érdemtelenül jelentős kapitalistává lett. A németiség nagy többsége nem kívánja az ily esetek megismétlődését és bizonyos tekintetben már rég készen áll a front a marxizmus ellen, bár kétségtelen, hogy a szocialista párt, ha taktikából is, de igen sokszor, nem félve a népszerűtlenségtől sem, magasabb szempontokból állapította meg magatartását. Brüning bizonyára nem balpárti, talán jobban vonzza szíve és múltja a jobboldalhoz, de ezt az utat elzárták előle maguk a jobboldali pártok politikai követeléseikkel, de ő maga is széttörte az összekötő hidakat, a mennyiben ismételtelen élesen állástfoglalt a nemzeti szocialisták ellen.

Érthető Brüning eme magatartása, hiszen a Hitler-pártnak még nincs kormányprogramja és a kancellár kénytelen a baloldal támogatását igénybe venni, ha jobbról támadják. De van valami hiba is eme taktikában, mert a kancellár, amint Hindenburg újjáválasztásának kérdése is bizonyítja, minden életbevágó kérdésben mégis kénytelen Hitlerhez fordulni, másrészt pedig nem szabad feledni, hogy sokan a polgári pártokból éppen Brüningtől várták és talán várják most is, hogy a nemzeti szocialisták útját a kormányba egyengetni fogja. Hogy Hitlernek útja a kormányra vezet, nem tagadják sehol és jelentős egész Európa szempontjából, vajjon Hitlernek a birodalmi kormányt egyedül, vagy más polgári pártokkal szövetkezve veszik-e át...? Az utóbbi esetben talán sikerülni fog nagyobb rázkódtatások nélkül a marxizmus ellenes frontot tényleg létrehozni, az első esetben azonban újabb diktatúra vár a német népre, talán sokkal erőszakosabb rendszabályokkal, mint amelyeket Brüning alkalmazott. Annival is szükségesebb volna a Brüning vezette átmenet az új nemzeti irányba, mert különben a polgárháború veszedelmét felette nehéz lesz még Hindenburg vezetése alatt is elkerülni. Teljesen lehetetlen, hogy a kancellár ne lássa e veszedelmeket, de mert ő egyre csak a holnap szükségleteiért harcol és kénytelen a közeli napok gondjainak enyhítésén fáradozva, a messzebb jövőt tekinteten kívül hagyni, érteni kell, hogy a marxizmus problémájával nem foglalkozik.

A diktatúrának természetes vége csak az lehet, amit Brüning is kilátásba helyezett, a birodalmi gyűlést munkaképesé tenni, vagy legalább is megkísérteni, hogy vele együtt vezesse a kormányügyeket. Ez az elmélet mindenképpen helyes, gyakorlatilag azonban úgy fest a helyzet, hogy a mai Reichstag állandó működése csak oda vezetne, hogy a kormány kénytelen volna a nemzetre appellálni és a munkaképtelen népképviselő helyett új, munkaképes Reichstagot követelni. A kérdésnek ily módon való felvetése azonban ismét csak azt jelentené, hogy az élethalálharc a marxisták és a nemzeti szocialisták között teljes erővel kitörne. Ha ma még csak a kommunizmus meg a Hitler-párt között dúl a kíméletlen, késhegyig menő harc, az új fordulatban már erről a kivételről nem lehetne a szó, mert Hitler és

Hindenburg programjának első pontja, a szocializmus minden formájának letörése. Arra pedig, hogy a nemzeti szocialisták további gyarapodását megakasszák, vagy háttérbe szorítását elérjék, nincs még kilátás sem, mert egy tizenöt milliós párt csak lassan sorvadhat el és alig játszhatja el a szerepét, amíg alkalmat nem talált tudását a kormánypadokon kipróbálni. Brüning történeti hivatása még élesebb formában csillogna, ha hajlandó volna a legnagyobb belpolitikai problémával is megbirkózni. De milliárdos adósságokkal terhelt, a reparációs gondoktól még fel nem szabadítva, hat millió munkanélkülről való gondoskodás köteleességével, a páratlan gazdasági világválság közepett még szerencseszámba megy, ha sikerül neki, egyelőre legalább is a külső politikában a jobb jövő felé vezető utat megtalálni. Ha feladatát ebben a keretben megoldja, alig fog hang emelkedni átmeneti diktatúrája ellen. Mert abban az esetben könnyebb lesz később utakat és módokat találni a németiség belső egyenetlenkedésének elsimítására. Ami már csak azért is szükséges és kívánatos, mert különben a háttérben fenyeget egy másik, ha úgy tetszik, harmadik diktatúra, a mely már Moszkva számlájára menne és a bolsevizmus diadalát jelentené nemcsak Németország, hanem Európa nagyobbik fele fölött . . .

VÉRTESI DEZSÓ